

ABŞ VƏ ÇXR-NIN BÖYÜK GÜC OLMAQ MÜBARİZƏSİ FONUNDA ÇİNİN İQTİSADI İNKİŞAFI VƏ QLOBAL DÜNYAYA BAXIŞI

XƏYYAM İSMAYILZADƏ

Bakı Dövlət Universiteti

Beynəlxalq münasibətlər kafedrası.

Siyasi elmlər üzrə fəlsəfə doktoru

E-mail: ekonika22@yahoo.com

Çin iqtisadi və hərbi sahədə sürətli inkişafına görə dünyada seçilən ölkələrdən biridir. İqtisadi artımına görə o, Yaponiyanı geridə qoyaraq ikinci sırada qərarlaşmışdır. Proqnozlar göstərir ki, yaxın gələcəkdə Atlantik blokunun istehsal payı Asiya blokunun istehsal payından geridə qalacaq. İqtisadi inkişaf və onun gətirdiyi güc potensialının Asiyanın şərqində təmərküzləşməsi artıq bir neçə ildir tendensiyaya çevrilmişdir. Bu yöndə akademik araşdırmalar, analiz və proqnozlar uzun müddədir müzakirə olunur. 2007-ci ildə 14%-lik iqtisadi artımla rekorda imza atmış Çin prosesdə aparıcı rol oynayır. Hələ ötən əsrin əvvəllərində “açıq qapılar” siyasətinin tətbiqi ilə müstəmləkə statusunun saxlanması Çinin istismarını və qərb dövlətlərinin buradakı nəzarətini asanlaşdırırdı. ABŞ Çində nüfuz uğrunda avropalı müstəmləkəçilərlə rəqabət aparır, Çinin siyasi və iqtisadi həyatına nəzarət etməyə çalışırdı. Açıq qapı siyasəti bu ölkəyə xarici iqtisadi müdaxiləni asanlaşdırırdı. 1920-ci illərdə Çində daxili çaxnaşmaların başlaması ilə o, yeni dövrə daxil oldu. Həmin illərdə ideoloji qarşıdurmanın intensivləşməsi qütbləşməni dərinləşdirdi və İkinci Dünya müharibəsi bitdikdən sonra qızıqan vətəndaş müharibəsi kommunistlərin qələbəsi ilə nəticələndi. Bu qələbə təkə qütbləşməni aradan qaldırmadı, Çinin qərbdən asılılığına da son qoydu. Təqribən yüz ildir müstəmləkə olan Çin soyuq müharibə erasına müstəqil dövlət kimi daxil oldu. Çinin müstəmləkə tarixindən əvvəl onun dünyaya və beynəlxalq münasibətlərə özünəməxsus yanaşmaları vardı. Moizm, taoizm, konfutsionizm kimi fəlsəfi-konseptual yanaşmalar çinlilərin təkə həyat tərzlərinə, əxlaq və davranışlarına təsir göstərmirdi. Bu yanaşmalar dövlət strukturuna, xarici siyasət baxışlarına, digər ölkələrə münasibətdə də özünü göstərirdi. Bu baxımdan Çin uzun müddət konfutsionizm prinsiplərindən çıxış edən xarici siyasət və beynəlxalq münasibətlər nəzəriyyəsinə malik olmuşdur. Burada Çin qonşu ölkələrə qarşı təcavüzkar olmayan, daxili inkişafa köklənməyə çalışan, digər dövlətlərin işlərinə qarışmayan qapalı siyasət həyata keçirirdi.

1850-1950-ci illər müstəmləkə dövrü, sonra kommunizmin radikal ab-havası Çini bu ideologiyadan uzaq salmışdır. Mao Tzedun konfutsionizm əleyhinə siyasət aparmış, bu təlimin öyrədilməsini qadağan edərək monastrların bağlanması qərar vermişdi. Ənənəçiliyə qarşı gələn kommunizm qapalı iqtisadi modeli dəstəkləyirdi. Çin bir müddət özünü qonşu ölkələrdən və dünyadan təcrid etməyə başladı. İqtisadi inkişafa cəhdlərlə yanaşı mədəni-sosial sahədə də bəzi addımlar atıldı. Mədəni inqilab adı ilə başlayan, şiddət və totalitarlıq elementlərini özündə əks etdirən fəaliyyət Çin xalqının ictimai şüuruna mənfi təsir göstərdi. İdarəetmə sisteminin böyük bir hissəsində dəyişikliklər aparıldı, kadrların bir çoxu həbs edildi, məktəb və universitetlər öz fəaliyyətini dayandırdı. Minlərlə insanın ölümü ilə nəticələnən bu hadisələr nəzarətdən çıxmağa başladı. Nəticədə Maonun göstərişi ilə bəzi geri addımlar atıldı və mədəni inqilab nisbətən yumşaq dövrə keçid etdi. Den Syaopin hakimiyyətə gəlməsilə mədəni inqilab sona çatdı. Böyük iqtisadi sıçrayışa nail olan D.Syaopin Çin iqtisadiyyatının atası hesab olunurdu. Onun daxilə apardığı islahatlar iqtisadiyyatda inqilabi yeniliklər meydana gətirdi. Xarici aləmə münasibətdə də progressiv addımlar atıldı. D.Syaopin iqtisadiyyatın modernizasiyası üçün yetmiş illik (1980-2050) strateji inkişaf planını açıqladı [1, s.27]. Üç mərhələdən ibarət bu planın həyata keçirilməsi üçün o, ölkədaxili stabilliyin və beynəlxalq sülh mühitinin formalaşmasını əsas şərtlər kimi görürdü. Çinin 1990-cı illərin əvvəlindən etibarən iqtisadi inkişafının sürətlənməsi yaxın tarixin mühüm məqamlarından biridir. Bu dövr önəmli tarixi hadisələrlə yadda qalmışdır. Çində Tiananmen hadisələrinin baş verməsi insanların sistemə qarşı olduqlarını və daha yaxşı həyat arzularıqlarını göstərdi. İqtisadi və sosial sahədə modernizasiya bəzi kəsirlər tərəfindən müsbət qarşılanmamışdı. Çin dünyagörüşündə mühafizəkarlığın önəmini vurğulayan Tiananmen hadisələri sosial şüurun modernləşməyə qarşı olduğunu bir daha göstərdi. Tiananmen hadisələri təkə Çinin daxili həyatına mənfi

təsir göstərmədi, dünya ölkələri ilə, xüsusilə, qərblə əlaqələrdə durğunluq yaratdı.

Çinin inkişafı ilə yanaşı bəzi sistem problemlərinin olması bu inkişafa mənfi təsir göstərməkdədir. Etnik-dini konfliktlər, insan haqları və demokratiya, ekoloji problemlər kimi məsələlər onun daxili problemləridir. Xarici siyasətdə də o, bir çox problemlərlə üzləşir. Çinin beynəlxalq münasibətlər anlayışı itifaqlardan daha çox rəşional münasibətlərə dayanır və dünya hegemonluğuna qarşı çıxır. Dünya hegemoniyasına münasibətdə onun hazırki siyasəti görüşlərinə qədim Çin diplomatiyasının prinsipləri təsir edir. Bu prinsiplər dünyanın böyük və kiçik, inkişaf etmiş və etməkdə olan ölkələrdən ibarət olduğunu söyləyir. Güclü ölkələr arasında olan məsələlərə zəif ölkələr müdaxilə edə bilmədiyindən və özlərini güclü hiss etmədiklərindən çinli diplomatlar onların qorunmasının vacib olduğunu qeyd edir [1, s.34]. Bu görüşlər ABŞ-nin beynəlxalq münasibətlər nəzəriyyələri ilə uyğunluq təşkil etmir. Çində beynəlxalq münasibətlərə konseptual baxışların formalaşması 1980-ci illərdə həyata keçirilən islahatlar və dünyaya açılma siyasətinin ardından özünü göstərdi. Bununla qərblə mərkəzli beynəlxalq münasibətlər nəzəriyyələrinə alternativ olan yeni düşüncə sistemi meydana gəldi. Çinin inkişafı və böyük gücə çevrilməsi çin mərkəzli beynəlxalq münasibətlər nəzəriyyəsinin hazırlanmasını şərtləndirdi. D.Syaopin iqtisadiyyatın inkişafını ideologiyadan (kommunizmdən) üstün tutan pragmatik siyasət izlədiyi üçün bu siyasətə yönəlmişdir. Nəticədə beynəlxalq münasibətlər üzrə mütəxəssislər qeyd olunan baxışın daxili həyata və xarici ölkələrlə münasibətlərə necə təsir etdiyini araşdırmağa başladılar. Çin Xalq Respublikasının quruculuq dövrü olan 1949-1978-ci illərdə xarici siyasətə yanaşmada və beynəlxalq araşdırmalarda marksist-leninçi, maoçu təlimlərin və SSRİ-nin təsiri var idi. Ardından mədəni inqilabın akademik həyata göstərdiyi mənfi təsirlər bu sahənin inkişafını arxa plana atmışdı. D.Syaopinin islahatçı siyasəti ilə sosial elmlərin, habelə beynəlxalq münasibətlər sahəsinin inkişafına təkən verildi. Universitetlərdə iqtisadiyyat, dünya siyasəti, beynəlxalq münasibətlər dərsləri keçilməyə başlandı. Bu sahədəki çatışmazlıqları aradan qaldırmaq üçün ilk növbədə qərb dünyagörüşü mənimsənməyə başlandı, xaricdən araşdırmaçılar dəvət olundu. Qərbdən dəvət olunan araşdırma və düşüncə institutları burada fəaliyyət göstərməyə başladı. 1983-

cü ildə Pekin Universiteti ilk dəfə xarici tələbələrə qəbuluna başladı. 1989-cu il hadisələrindən bir neçə il sonra elmi-akademik fəaliyyətlər yenidən bərpa oldu. Bu dövrdə yeni nəzəriyyələr işlənilib hazırlanmış, sülh, çoxqütblülük, iqtisadi qloballaşma, strateji partnyorluq və beynəlxalq təhlükəsizlik kimi mövzular üzərində yeni çalışmaları başlamışdı. 1990-cı illərin sonlarında beynəlxalq münasibətlər üzrə araşdırmalar şəxələnməmiş və kompleks xarakter almışdır. Bununla belə, Çində insan azadlıqları və humanitar müdaxilə kimi məsələlər haqqında danışmaq təhlükəli hesab olunurdu [1, s.39].

Böyük iqtisadi sıçrayış öz nəticələrini doxsanların əvvəlində göstərməyə başladı. 1995-ci ildən enerji idxalatı getdikcə artan Çin böyüyən iqtisadiyyatın tələbatlarını ödəməyə çalışırdı. İqtisadi inkişaf xalqın rifahının artmasına, ordunun modernizasiyasına və siyasəti rejimin möhkəmlənməsinə zəmin yaradırdı. İqtisadiyyat enerji amilindən asılı hala gəldikcə formalaşan enerji diplomatiyası Çinin xarici siyasətində rol oynamağa başladı. Bu səbəbdən o, enerji resursları ilə zəngin ölkələrlə rəşional əlaqələr qurmağa önəm verməyə çalışırdı. Bu ölkələrin Orta Şərq və Afrikanın az inkişaf etmiş və ya inkişaf etməkdə olan ölkələr olması Çinin onlarla əlaqələr yaratmasını asanlaşdırırdı. D.Syaopinə qədər olan dövrdə demək olar ki, Çinin enerji diplomatiyası formalaşmamışdı. Lakin onun bir çox sahədə apardığı islahatlar 90-cı illərdən etibarən inkişafın simptomlarını göstərirdi. Bu dövrdə iqtisadi artım 9%-ə qədər yüksəlmiş və iqtisadi tələbatlar artmağa başlamışdır. Əgər keçən əsrin sonlarında Çin dünyadakı bütün enerji ehtiyatlarının 9.6%-ni istehlak edirdisə, 2020-ci ildə bu rəqəmin 16% olacağı gözlənilirdi. 2010-cu ilin hesabatına görə Çinin enerji istehlakı 2.25 mln. ton neftə bərabərdisə, bu rəqəm ABŞ-nin eyni ildəki neft istehlakından (2.17 mln. ton neft) 4% çoxdur [2, s.51]. Həmçinin, 2000-ci ildən etibarən ölkənin elektrik enerjisinə tələbatı da artmışdır. Bunun əsas səbəbi şəhər əhalisinin sayının artması ilə əlaqədardır. Təqribən 15-20 il sonra Çinin şəhərlərində yarım milyard insanın yaşayacağı ehtimal edilirdi. Növbəti on il ərzində isə onun neftə olan gündəlik tələbatının 8 mln. tonu keçəcəyi ehtimal olunur. Çin neftə olan tələbatının 80%-ni idxal hesabına ödəyir [2, s.52]. Onun enerjidən asılılığı enerji təhlükəsizliyinin təmin olunmasını gündəmə gətirir. Bu baxımdan Çinin qarşısında bəzi əngəllər var. Enerji nəqliyyatının

əsasən dəniz üzərindən həyata keçirilməsi və dəniz yollarının böyük bir hissəsinin ABŞ-nin nəzarətində olması bunlardan biridir. Cənubi Çin və Şərqi Çin dənizlərində gərginliyin ara-sıra yüksəlməsini bununla da əsaslandırmaq olar. Çinin neft idxal etdiyi ölkələrdə terror, siyasi amil kimi problemlərin mövcudluğu həm nəqliyyatın təhlükəsizliyinə, həm də enerji qiymətlərinin qeyri-stabil olmasına səbəb olur. Enerji qiymətlərinin onun istehsalçıları tərəfindən müəyyən olunması, o cümlədən, ekoloji problemlərin artması və Çinin enerjiyə tələbatının çoxalması problemləli situasiya yaradır. Çinin enerji diplomatiyası və enerji təhlükəsizliyinin təmin edilməsi istiqamətində yanaşmalar Orta Şərq və Afrika regionlarında onu ABŞ-la rəqabətə sövq edir. ABŞ-nin neftin həm istehsalı, həm də istehlakında ilk sıralarda olması bazarda güclü təsirinin olduğunu göstərir. Enerji idxalatının yarısını Orta Şərq və Afrikadan qarşılamaq neft bazarlarında ABŞ-nin rolunun böyük olduğunu deməyə imkan verir. Dünyanın böyük neft şirkətləri ya ona məxsusdur, ya da onunla ortaq olan digər böyük şirkətlərdir. Bu baxımdan, Çin ABŞ-nin neft bazarlarına girmək üçün enerji siyasətini təkcə iqtisadi inkişaf baxımından dəyərləndirməməli, enerji təhlükəsizliyi anlayışını da prioritetə çevirməlidir. Orta Şərqdən Uzaq Şərqa neftin nəqlində boru-kəmər nəqliyyatının bir çox çatışmazlıqları olduğundan bu nəqliyyat su yolları üzərindən həyata keçirilir. Yaponiya və Cənubi Koreya kimi Çin də enerji idxalının 90%-ni dəniz yolları vasitəsilə həyata keçirir. Lakin o, adicəkilən ölkələrdən fərqli olaraq dəniz yolları və donanmaya nəzarətin ABŞ-nin əlində olmasından narahatdır. Tayvan və ya digər səbəblərdən yarana biləcək hər hansı münaqişəli vəziyyətdə ABŞ bu rıçaqlardan Çinə qarşı istifadə edə və enerji nəqlini dayandıra bilər. Məhz bu amil boru nəqliyyatının önəmini bir daha gündəmə gətirir.

Çin böyük layihələrə imza atmaqla öz potensialını real gücə çevirməyə çalışır. O, Yeni İpək Yolu Layihəsi ilə iqtisadi inteqrasiyanın hədəflərini genişləndirməyi hədəfləyir. "Tək Kəmər, Tək Yol" (One Belt, One Road) şüarı ilə çıxış edən dövlət başçısı Si Tsinqin ilk dəfə bu layihə ilə bağlı 2013-cü ildə danışımağa başladı [3]. Layihəyə görə Çin quru və su yolları vasitəsilə bir neçə regiona nüfuz edərək yeni ticarət dəhlizləri yaratmağa çalışır. Asiya, Afrika və Avropanı özündə birləşdirən layihənin böyük investisiya kütləsini özündə cəmləşdirəcəyi ehtimal

olunur. Hədəflənən investisiyanın miqdarı təqribən 300 mlrd. dollara yaxındır. Çin ilk növbədə tərəfdaş ölkələrlə ikitərəfli əlaqələri gücləndirməyə çalışır. Bu mənada, prezident S.Tsinpinin 2015-ci ildəki Orta Şərq səfəri əhəmiyyət kəsb edir. Regionun güclü üç ölkəsi - Misir, İran və S.Ərəbistanı ilə keçirilən ikitərəfli görüşlər iqtisadi əməkdaşlığa və gələcək perspektivlərə yönəlmişdir. Bu ölkələrdə Çinə məxsus dəniz limanları mövcuddur [3]. Layihənin reallaşması istiqamətində maliyyə qaynaqlarını özündə birləşdirən İpək Yolu İqtisadi Fondu və Asiya İnfrastruktur İnvestisiya Bankı qurulmuşdur. Layihənin kəmərlərinə Çin-Orta Asiya-Avropa quru məkanını, yol hissəsi isə Qırmızı və Aralıq dənizi vasitəsilə Avropaya çıxacaq su yolunu özündə birləşdirir. Çin inteqrasiya axtarışlarının sadəcə iqtisadi təməldə olduğunu bir neçə dəfə vurğulamışdır. O, iqtisadi amilləri qabardaraq imperializm niyyətlərindən uzaq olduğunu səmimi dillə ifadə etmişdir. İmperializmin mirası olan Orta Şərqi Çinə müsbət münasibəti onunla izah olunur ki, qərbin buradakı maraqlarına qarşı alternativ formalaşdırılsın. Lakin analitikləri düşündürən məqam Çin gücləndikcə onun müttəfiqlərinin imperializmdən necə sığorta olunacağıdır. Qərb dünyasının layihə ətrafında fikirləri isə xüsusi önəm kəsb edir. Avropa Çinin qoyduğu investisiyalardan çox, onun öz bazarını xarici investitorlara nə zaman açacağı ilə maraqlanır. S.Tsinpin isə Davos İqtisadi Forumunda çıxış edərkən Çinin qloballaşma prosesini və açıq qapı siyasətini dəstəklədiyini ifadə etdi [3]. Avropa dövlətləri güman edir ki, layihənin reallaşması daha çox Çinin maraqlarına xidmət edəcək. Çin isə layihənin hər kəsin maraqlarını bərabər şəkildə təmin edəcəyini müdafiə edir. O da nəzərə alınmalıdır ki, Çin nə qədər inkar etsə də, iqtisadi amillə yanaşı siyasi balans yaratmaq niyyətləri özünü vaxtaşırı göstərəcək və iqtisadi inkişaf siyasi qütbləşməni qaçılmaz edəcəkdir.

Soyuq müharibə dövründə başlayan ticarət əlaqələri siyasi münasibətlərin dəyişkənliyindən asılı olmayaraq artan istiqamətdə inkişaf etmişdir. 1989-2001-ci illər durğunluq dövrü olmasına baxmayaraq ticarət əlaqələrində axsama yaşanmamışdır. Artan ticarət həcmi, xüsusilə, Çinin iqtisadi maraqlarına daha çox cavab verirdi. 1990-cı illərdən başlayaraq dünya bazarında yeni aktor olan Çin ucuz işçi qüvvəsi və digər bazar imkanlarına görə dünya ölkələrinin, eləcə də, ABŞ-nin diqqətini çəkmişdir. 1985-1991-ci illərdə ticarət əlaqələri "soyuq

müharibə" dövrünün sona çatması ilə daha da intensivləşmişdir. Bu dövrdə ixracat və idxalat fərqi böyük deyildi. 1990-cı illərdə isə ticarət balans ABŞ-nin əleyhinə dəyişməyə başladı və onun xarici ticarət kəsirləri yarandı. Əsrin sonunda bu kəsinin miqdarı 70 mlrd. dollara yaxınlaşmışdı. Nəticədə ABŞ ən çox borcu olan ölkəyə çevrilmişdir. Çin bu gün də ABŞ-nin ən böyük kreditörü olaraq qalmaqdadır və onun Çinə borcu büdcəsinin 20%-dən çoxunu təşkil edir [4]. ABŞ-nin Çindən sonra digər böyük ticarət ortaqları olan Meksika və Yaponiya ilə əlaqələrdə də 1990-cı illərdən eyni tendensiya müşahidə olunur. ABŞ borc verən ölkə olmaqla yanaşı xarici borclarının fantastik rəqəmlərə çatması ilə də xüsusi diqqət çəkir.

2000-ci illərdə də ticarət əlaqələri digər əlaqələrə nəzərən daha çoxşaxəli və geniş xarakter daşıyırdı. İqtisadi sferada Çinin ən böyük uğurlarından biri Ümumdünya Ticarət Təşkilatına üzv olması idi. 1980-ci illərdə Dünya Bankı, BVF kimi təşkilatlara üzv olan Çin 1986-cı ildə Tariflər və Ticarət üzrə Baş Sazişə (GATT) qoşulmaq üçün müraciət etdi [5, s. 68]. Lakin uzun müddət (15 il) onun müraciətinə baxılmadı. Bunun səbəblərinə gəldikdə isə, dünya siyasətində böyük dəyişikliklər baş verirdi və bu, Çinin daxili həyatına da təsir edirdi. Ardından 1989-cu il Tiananmen hadisələri, 1995-ci il Tayvan böhranı, 1999-cu ildə NATO hücumu ABŞ-Çin əlaqələrini çətin vəziyyətə salmış və üzvlük məsələsi uzamışdı. 2001-ci ildə təyyarə krizinin baş verməsini də bura əlavə etmək olar. 11 sentyabr hadisələrinin ardından əlaqələrdə yaxınlaşma olmuş və 16 sentyabr tarixində Çinin təşkilata üzvlüyü təsdiqlənmişdir. ÜTT-yə üzv olmaq Çinin dünya bazarına çıxış imkanlarını daha da artırmış, ABŞ-la ticarət əlaqələri daha da genişlənməmişdir. Onun təşkilata üzv olmadığı 2000-2001-ci illərdə ABŞ-ın kəsir fərquində ciddi artım müşahidə olunmamışdır. 2002 və sonrakı illərdə isə bu fərq (2002-ci ildəki artım 20 mlrd. dollar idi) getdikcə çoxalır. Bu da təşkilata üzv olmanın Çinin iqtisadi həyatında nə dərəcədə əhəmiyyətli rol oynadığını deməyə imkan verir. 1990-1999-cu illərdə ABŞ-ın ticarət kəsiri 350 mlrd. dollar ikən, 2000-2009-cu illərdə (maliyyə böhranına qədərki dövr) 1.75 trln. dollara çatmışdır. Bu da kəsinin təqribən beş dəfə böyüməsi demək idi. 2009-2016-cı illər arasında ABŞ-nin xarici ticarət kəsiri 226 mlrd. dollardan 347 mlrd. dollara qalxmışdır. 2017-ci il üçün bu rəqəm 375 mlrd. dollara bərabərdir [5, s.70].

Nəticə

ABŞ-ÇXR münasibətlərində ticarət əlaqələri xüsusi rol oynayan və əməkdaşlığı gücləndirən faktordur. Demək olar ki, bu sahədən başqa digər sahələrdə rəqabətin payı daha böyükdür. Rəqabət münasibətləri gücləndikcə qarşıdurma mühiti də genişlənir. Lakin ticarət münasibətlərində qarşılıqlı asılılıq amili bu rəqabəti balanslaşdırır bilər. Buna ən böyük əngəl son dövrlərdə ticarət müharibəsi fenomeninin gündəmə gəlməsidir. ABŞ-ın ticarət defisiti böyüdükcə onun ticarət müharibəsi kimi böyük risklərə girmə ehtimalı artır. Lakin Çinin də qeyd etdiyi kimi ticarət müharibəsi hər iki iqtisadiyyatın sonunu gətirə bilər. ABŞ bu amildən istifadə etməklə, xüsusilə süni müdaxilələrin tətbiq olunması ilə ciddi mənfəətlər əldə edə bilməz. Əksinə, bu qarşıdurmanın daha da güclənməsinə səbəb olur. Məhz ticarət faktoru hər iki ölkənin münaqişəli məsələlərdə güzəştə getməsinə təmin edən həlledici rola malikdir. Bu rolu qorumağa çalışmaq hər iki ölkənin əsas vəzifələrindən biridir. ABŞ-nin fantastik rəqəmlərə çatan ticarət defisiti isə onun iqtisadiyyatının gələcəyi üçün yaxşı şeylər vəd etmir. Bu iqtisadi reallıqlar ABŞ-Çin münasibətlərinin gələcək inkişafına və super güc olmaq uğrunda mübarizəyə birbaşa təsir göstərəcək.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

1. Dedekoca E.A. *Ekonomi-politik pencereden ABD-Çin ilişkileri: eski dünyaya yeni düzen. İstanbul: Barış, 2011, 216 s.*
2. Shenkar O.A. *Çin yüzyılı. İstanbul: Truva, 2007, 264 s.*
3. http://www.xinhuanet.com/english/2017-10/20/c_136694594.htm
4. <https://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/18902.htm>
5. Rüzgar S.A. *Askeri, ekonomik ve siyasal boyutlarıyla Çin-ABD ilişkilerinin dönüşümü. Kayseri: Altınlar, 2017, 107 s.*

XÜLASƏ

Məqalədə müasir dövrdə ABŞ və ÇXR arasında gedən böyük güc uğrunda mübarizəsi fonunda Çinin iqtisadi inkişafı və dünya dövlətləri ilə ikitərəfli əlaqələri, bir sıra beynəlxalq təşkilatlar ilə səmərəli əməkdaşlığı, həm də Avropa Birliyi və Asiya dövlətləri ilə iqtisadi-siyasi əlaqələrinin inkişafı haqqında geniş məlumat verilir. Eyni zamanda, ÇXR-nın bu istiqamətdə apardığı ikitərəfli münasibətlərin formalaşması və dinamik inkişafında Ümumdünya Ticarət Təşkilatı və Dünya Bankı kimi təşkilatların rolu burada ətraflı tədqiq olunmuşdur.

Açar sözlər: *ABŞ, ÇXR, Davos İqtisadi Forumu, Yeni İpək Yolu Layihəsi, "açıq qapı siyasəti", iqtisadi inkişaf, global dünya, soyuq müharibə, kommunizm, pragmatik siyasət.*

ХАЙЯМ ИСМАИЛЗАДЕ

*Бакинский Государственный Университет,
Кафедра международных отношений,
Доктор философских наук, и.о. доцента
E-mail: konika22@yahoo.com*

Экономическое развитие Китая и мировые перспективы на фоне борьбы США и КНР за становление великой державы

РЕЗЮМЕ

В статье представлена обширная информация об экономическом развитии Китая и двусторонних отношениях с государствами мира, эффективном сотрудничестве с рядом международных организаций, а также развитии его экономических и политических связей с Европейским Союзом и государствами Азии на фоне борьбы за великая держава между США и КНР. При этом здесь подробно изучена роль таких организаций, как Всемирная торговая организация и Всемирный банк, в формировании и динамичном развитии двусторонних отношений, проводимых КНР в этом направлении.

Ключевые слова: *США, КНР, Давосский экономический форум, проект «Новый Шелковый путь», «политика открытых дверей», экономическое развитие, глобальный мир, холодная война, коммунизм, прагматичная политика.*

KHAYYAM ISMAYILZADEH

*Baku State University,
Department of International Relations,
Doctor of Philosophy in Political Science,
Acting Associate Professor
E-mail: ekonika22@yahoo.com*

China's economic development and global outlook against the backdrop of the struggle between the US and the PRC to become a great power

SUMMARY

The article provides extensive information about China's economic development and bilateral relations with world states, effective cooperation with a number of international organizations, as well as the development of its economic and political relations with the European Union and Asian states against the background of the struggle for great power between the United States and the PRC. At the same time, the role of organizations such as the World Trade Organization and the World Bank in the formation and dynamic development of bilateral relations conducted by the PRC in this direction has been studied in detail here.

Key words: *USA, PRC, Davos Economic Forum, New Silk Road Project, "open door policy", economic development, global world, cold war, communism, pragmatic policy.*